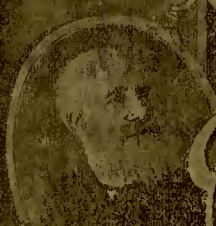

ՄԵԴԵԼԵԱՆ

Timothy

ՇԱԲԱՐԱԹԵՐԻ

ԱԶԳԱՅԵՆ

ՔՐՈՒԿԱՆ ԵՒ ԲԱԶԱՐԱԿԱՆ

36th St. N.Y.
1906

16 0900. ԹԻԻ 34

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

MANHATTAN CIGARETTES

ՀԱՅԿԱՆ ԵՒ
ՔՐՈՒԿԱՆ ԵՒ ԲԱԶԱՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱՆ ԵՒ
ՔՐՈՒԿԱՆ ԵՒ ԲԱԶԱՐԱԿԱՆ

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԶԱՊԷԼ ԵՍՍՅԵԱՆ	Կեդո՞ Հանճարներ	819
Մ. ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ	Իրիկանյեթ	826
ԿՈՐԻԻՆ ՎՐԴՊ.	Կիշերը	827
ԹՂԹԱԿԻՑ ԲԵՐԻՈՅ	Գաւառային Արծազանգ	830
Յ. ԱՎՓԻԱՐ	Եթէ Ես Ըլայի	834
Մ. ԶԵՎԻԿԵԱՆ	Մեծին. Մարդկային Բնախօ. Մէջ	837
	Լրարագ	842

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆ

Պատիւ ունի ծանուցանելու Արցոյ Հասարակութեան
Թէ երկու շաբթի (7/20 Օգոստ.) իր Եռստօֆի ֆէրմանէն
փոխադրուած է Զրանկաց թաղ իր նոր վաճառատունը:

Երկսեւ յաճախորդք պիտի գտնեն նոր վաճառատան
մէջ հետեւեալները, Բրդեղէն, Սեւաթուղէն, Տպածոյ,
Սուսին, Պսէիթըրի (Յնէւ, յնէլ, իւլէ) Պլանէ, լինօրի
կտաւ, Խապա, շրջագցեստի և տան համար ամեն տեսակ
կտաւներ եւ եւ:

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՆՏԻԿԵԱՆ

ԿԱՅՈՒՆ՝ ԻՐԱՆԻԱՆՑՆԵՐԸ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԱՆՔԱՆՈՒՄ

Յիշեալը թէ իղմբէն և թէ շրջակայ գաւառներէն ամէն տեսակ դա-
տերու և վարական զործերու զատաւարութիւնը և իղմբի ու Պօլսոյ
պաշտօնատանց մօտ հետապնդումը կ'ստանանէ, պաշտօնագրեր կը
իջմարզէ. պալմանները զօհացուցիչ են. օրինական խնդիրներու մասին
ձրի խորհրդատուութիւն կը կատարէ և չքաւոր յաճախորդներու մասնա-
ւոր զիջումներէն կ'ընծայէ: Գրասենեակ Այ-Եօթկի փողոց Սուքես-
եան ֆերհանէի մէջ:

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈԿ

3. OLIPHANT

4. ԵԱԻԱՍՍԻՐԴ

ሆኑለሊሁ

Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՆԵԱՆ

Մ. ԶԵՎԻԿԵՐՈՆ

ԹԶԹԱԿԻՑ, Կ. ՊՕԼՍՈՅ

ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՅԵՐՈՒ ՏԱՐԾ

16 ՕԳՈՍՏՈՍ 1906

ԹԻԻ 34

ԿԵՂԾ ՀԱՆՃԱՐՆԵՐ *

✚ ԻՉ մը ետքը երբ Տաճատ մեկնեցաւ Բարսեղին սենեակէն խառն եւ հսկասական զգացումներով լեցուն էր հոգին. ջգտացած եւ սրտնեղ՝ երկու անգամ անցաւ Պուլըվառ Սէն-Միշէլէն, գրեթէ կոպտութեամբ արմուկներովը հրելով մարդիկը որ իր ամէն մէկ քայլին արգելք կ'ըլլային. իրեն կը թուէր թէ նոյնքան հեշտ պիտի ըլլար ինքզինքին ճամբայ ընդունելու իր ասպարէզին մէջ ու այդ պատճառները իրեն տեսակ մը արեւցողութիւն պատճառեց. յետոյ ֆիզիկական յոգնեցաւ եւ մեծ ակտիւ մը զգաց. անմիջապէս արանց խորհելու մտաւ քաղկեդոն եւ աղւոր ընթրիք մը ըրաւ. կարծես այդպէսով գործնականապէս հեղինակ եւ ժխտել կ'ուզէր Բարսեղին խորհուրդները. ներքին գոհունակութիւն մը եւ քաջութիւն մը կ'զգար իբր թէ յաղթանակ մը տարած ըլլար. իր աչքին իր Նոյն կը բարձրանար ալ աւելի եւ իրեն կ'ը թուէր թէ աշխարհ իրն էր. ճշմարտապէս երկու նարիւր ֆրանքի ապահովութիւնն էր որ իրեն այս պատճառները կուտար, բայց եթէ ներքնապէս կ'զգար ճշմարտութիւնը, անիկա կը վաճէր մարէն եւ կը կառչէր իր պատրանքներուն վարդազօյն մշուշին: Հետզհետեւ աւելի տաք արիւն մը արագօրէն կը սուրբար երակներուն մէջ, տենդային բան մը կար իր շարժումներուն

(*) Տե՛ս Թիւ 32:

եւ մանաւանդ իր աչքերուն մէջ որ երբեմն սեւեռելով կէտի մը վրայ կը փայլատակէին ակնոցներուն հետեւէն. նոյն իսկ միջոց մը զգաց որ մատները կը դողային պատառաքաղին եւ դանակին վրայ. բազուկներուն վրայ երակները ցցուած եւ կապտորակ կ'երեւէին եւ իրենց զարկը գրեթէ նշմարելի կը դառնար. մէկ երկու հոգիներ իր մօտէն անցած ատեն ուշադրութեամբ նայեցան իրեն:

— Ի՞նչ ունիմ Աստուածս, խորհեցաւ ինքնին ու մէկէն ակոբ-
թակը անհետացաւ. կոկորդը կը սեղմուէր. կզակը կարկամած մնաց եւ ձեռքը ճակտին տարաւ մեքենաբար. գլուխը կրակի պէս տաք էր, Գրեթէ տաժանյով քանի մը կաթիլ ջրախառն գինի խմեց եւ գլուխը աթոռին յենակին կոթնցուցած պահ մը հանգչեցաւ. բայց գրեթէ անմիջապէս իր մտահոգութեան յաջորդեց յիմարական ու-
րախութիւն մը. աչքերը խոնաւցան փղձկումէն, կուրծքը ուռեցաւ հպարտութեամբ եւ ինքնիրեն մըմնջեց.

— Ա՛հ, երկունքի տառապանքները, Աստուածս, Իրաւամբ այդ միջոցին կարծես միտքը լուսաւորուած էր անօրինակ ճառագայթով մը. գաղափարներ, զգայնութիւններ եւ տպաւորութիւններ կը խուժէին նախ քառասական վիճակի մը մէջ, յետոյ յստակ եւ մեկին ապրած կեանքի էջեր, հեռաւորութեան եւ կամ անցեալին գաղա-
փարովը իտէալացած, գիւղանկարներ, սիւրւէթիւներ, եղելութիւններ եւ նոյն իսկ տարտամ եւ հեռաւոր շարժումներ որոնք իրեն գերա-
գրգռուած մտքին մէջ մեծ համեմատութիւններ կ'առնէին եւ ասոնք ամենքը լուսաւորուած էին իր Եսէն որ արեւի պէս կեանք կուտար անոնց, մէկիկ մէկիկ, մաղուելով, բազմապատկուելով եւ խոչորնա-
լով իր տպաւորութիւններուն, իր հոգիին զգայնութիւններուն զօ-
րութիւնովը: Ինչ որ ինք տեսած էր եւ ինչ բան — ամենէ չնչին-
ներն ալ — որ իր ուշադրութիւնը զրաւած էին նոյն իսկ անգիտակ-
ցաբար, նուիրական կը դառնային իրեն համար եւ չէր ուզեր ա-
նոնցմէ ալ մէկը կորսնցնել. այդ ժամուն իրեն կը թուէր թէ ոչ ոք իրեն պէս նայած էր արտաքին աշխարհին վրայ եւ իր կրած տպա-
ւորութիւնները իր հանճարին ամենակարողութեամբը բոլորովին ինքնատիպ, անօրինակ եւ նոյն իսկ գերմարդկային կը թուէին:

Յղացումի այս արեւցութեան մէջ խորին վիշտ մը կը գալարէր իր հոգին. նիւթականապէս անկարելի էր այդ միջոցին իր մտքէն անցածները անմիջապէս արձանագրել թուղթին վրայ. ամենքն ա՛լ ամենքն ա՛լ . . . :

Բոլոր կեղծ հանճարներուն պէս իր պատրանքը կատարեալ եղաւ. բնաւ մտքէն չանցուց թէ իր ուղեղի տենդէն յառաջ եկած երեւու-
թական եւ վաղանցիկ կարողութիւն մըն էր զգացածը, գրեթէ տազնապ մը որուն բուռները սակայն պիտի կառչէին այլ եւս իր մտքին եւ իրեն սեւեռեալ գաղափարը պիտի ըլլային:

Առանց ժամանակ կորսնցնելու կանչեց կառնսօնը եւ սեղանի

սպասները վերցնել տալով թուղթ եւ գրիչ ուզեց, այն գիշերուան քաղեռնի յաճախորդները զարմանքով տեսան այս եզական երիտա- սարդը որ առանց շուրջը նայելու, գրեթէ վերացած կը գրէր ան- ընդհատ:

Բայց վերջապէս իր ուղեղին տենդը մարեցաւ եւ յանկարծ պա- րապ զգաց ինքզինքը, թեթեւ սարսուռ մը ողնայարին վրայէն սո- ղոսկելով կ'անցնէր եւ զինքը կը ցնցէր երբեմն, հապճեպով թուղ- թերը հաւաքեց, խնամքով դրաւ կարմիր մատօնէն թղթապանակին մէջ եւ մեկնեցաւ: Դուրսի օդը աստիճան մը աւելի կազդուրեց զինքը բայց այսերուն վրայ դեռ հիւանդաղին կարմրութիւն մը կար եւ իր անդամներուն մէջ տեսակ մը անախորժ ծանրութիւն կ'զգար իբր թէ թմրած ըլլային:

Սորպոն փողոցին անկիւնը հանդիպեցաւ Սուրէն Սահակեանին որ իրեն սովորական շարժումովը երկու սրունգներուն վրայ թեթեւ մը տատանելով իր յուսահատած աչքերը դարձուց իր վրայ այնպի- սի սեւեռումով մը որոնց մէջ չէր կարելի հասկնալ, ցա՞ւ թէ հեզ- նութիւն կար: Տաճատին բոլոր խօսքերուն նախ պատասխանեց Վերլէնէն կղկտուր տողեր արտասանելով որոնց իմաստը կը զերա- գրգռէր իր անպայման հիացումովը մեծ բանաստեղծին համար:

Բայց վերջապէս Տաճատին երեսոյթէն շահագրգռուած երբ անի- կա սրտնեղած հեռանալու վրայ էր, թեւէն բռնեց եւ կեցուց:

— Ի՞նչ ունիս այսպէս, նոր բան մը՞ . . . :

Իր կարգին Տաճատ չպատասխանեց Սուրէնին, աչքերը մեկա- մաղճոտութեամբ լեցուն դարձեալ սեւեռեցան՝ Տաճատին աչքերուն մէջ:

— Եկու Միւլլէր երթանք, թերեւս կարենանք զուարճանալ:

Հեռուէն Մանուկը տեսան որ զժողովութեամբ կը քալէր մայ- թին վրայէն, միտելի պէս տոգոյն:

— Այս աղան օր օրի գրեթէ աչքերնուս առաջը կը հատնի կոր:

— Աւելի կ'արեւոր բան մը չունի ընելիք այս աշխարհիս վրայ, պատասխանեց Տաճատ բռնադրօսիկ ձայնով մը:

Այս չարութիւնը կեղծ էր, բայց Չարըգեան իբրեւ մեծ եւ տա- րօրինակ մարդ երբեմն հարկ կ'զգար ինքզինքը անսիրտ ցուցնելու:

Երբ սրճարանէն ներս մտան, Սուրէնին գէմքը ճառագայթեցաւ դիւային ուրախութիւնով մը, իր սեւ պիւներուն տակէն չրթունքը հեգնութեան ծալքը առին աւելի որոշ կերպով, բայց Տաճատ ի զուր շուրջը նայեցաւ, ծխախոտի ամպերուն մէջէն բան մը չնշմարեց եւ չհասկցաւ թէ ի՞նչ էր Սուրէնին ուրախութեան պատճառը:

— Հոս նստինք, աղա՛ւ, ըսաւ Տաճատին առանձին սեղան մը ցուցնելով:

— Ինչո՞ւ, ըսաւ Տաճատ զարմանքով:

Նոյն միջոցին Գաբրիէլ Պալքճեան ծխախոտի ամպերուն մէջէն

դուրս ելնելով իրր թէ թատրոնի վրայ ըլլար, երկու թեւերը բացաւ եւ դէպի Տաճատը եկաւ :

— Ա՛հ, եղբայրս, որչա՛փ ատենէ զիրար չենք տեսած, ես այնքոն զբաղած էի, բայց ընկերներս՝ . . . ա՛հ, ուսանողութեան ընկերները նուիրական են . . .

Արդէն սկսած էր խօսիլ մէկու մը պէս որ ուսանողութեան չըջանը աւարտած է եւ իր յաջողութեան մէջ չմտնար նախկին ընկերները :

Սուրէն կը խնդար երկու կողերուն վրայ տատանելով, բայց Տաճատ դէպի ետ կ'ընկրկէր սրտնեղած եւ մանաւանդ վախճալով երկու կարկառած թեւերուն փայփայտնքէն :

— Եղբայրս, եղբայրներս, յաջողութիւնը զիս չզինովցուց . . .

Ճշմարտութիւնը այն է որ Պալըքճեանի թատերական ներկայացումը ծիծաղելի եւ մանաւանդ ամօթալի տնկում մը եղած էր Ծանօթ թատերական քննադատ մը սկզբէն մեկնած էր, զայւրացած այդպիսի ներկայացումի մը զինքը հրաւիրել համարձակելուն եւ թերթերէն ոմանք կրկնած էին այս ձախորդ պարագան : Բայց Պալըքճեան, կարծես թէ իր անձին վրայ չըլլար խնդիրը, այնպիսի յանդգնութիւնով մը իր յաջողութեան վրայ կը խօսէր որ կը շուարեցնէր ստուգիւ իր խօսակիցը :

Աւելի ուշ Պօլսոյ թերթերը գովաստով խօսել էին իբր վրայ եւ բարեգեան թղթակիցներ այնպիսի մեծարանքներ չուայել էին իր հանճարին համար որ Պալըքճեան զանոնք պաշտօնապէս թարգմանել տուած էր եւ իրր վաւերաթուղթեր կը մատուցէր ծառայեցնել նոյն գիմումներու :

Սուրէն եւ Տաճատ վերջապէս սախալուհեան սուրճերնուն զաւաթները առնելով հեռանալ Պալըքճեանէն, ազատելու համար իր մտտի շատախօսութիւններէն :

— Ի՞նչ զարմանալի թիփ է, ըսաւ Տաճատ իր բռնազբօսիկ ժպիտովը :

— Աւելի զարմանալիները կան, ըսաւ Սուրէն իրենցմէ քիչ մը հեռու խումբ մը ցուցնելով : Կարճահասակ, վախտ սրունքներով, խոշոր գլխով երիտասարդ մը նոյն մեջոցին ոտքի վրայ, անընդհատ կը խօսէր, սրճարանին աղմուկին մէջ իր ձայնին չհշտը միօրինակ, առանց ելեւէջի, կեղծ եւ ջղազրդիտ բան մը ունէր, իր բոլոր խօսքերը չէին լսուեր, բայց կցկոտուր բառերէն կը հասկցուէր թէ ինքը գինքին վրայ կը խօսէր, որովհետեւ յաճախ բեմքասացի ընտանի եւ վարժ շարժումով մը ձեռքը կուրծքին կը տանէր այնպիսի համոզումով մը որ անկարելի էր տարակուսիլ :

— Ո՞վ է, ըսաւ Տաճատ հետաքրքրուած :

— Ես ըրին, իր բուն անունով Արամ Չամիչեան :

— Ա՛հ, Արամ Չամիչեանը . . . ըսաւ Տաճատ ալ աւելի կարմը :

րելով եւ աւելի ուշադրութեամբ սկսաւ մտիկ ընել:

— Ե՛ս, առաջին անգամ այդ բանին զաղափարը տուի, կը գոռար միօրինակ ձայնը որ թեթեւ մը ճաթած մետաղի շեշտ մը ունէր: Խիստ եւ գոռուզ չազանակագոյն մաղեր կը ծածկէին իր զլուխը որ այտերուն վրայ կուգար կը միանար մօրուքին սկզբնաւորութեան հետ, նոյնպէս խարտեաչ եւ սրածայր: Միջոց մը դէպի Տաճատին դարձաւ եւ իրենց աչքերը հանդիպեցան իրարու: Տաճատին մտքին մէջ տպաւորութեան անոր զեղին, խելացի աչքերը որ միակ գեղեցկութիւնը կը կազմէին անոր վատուած անձին, ճակատը գմբեթաձեւ եւ դէպ առաջ ցցուած՝ նմանութիւններ ունէր Տաճատին ճակտին հետ: մանաւանդ երբեմն, լոյսի եւ դիրքի մասնաւոր պայմաններով կարծես երկուքը մէկ կաղապարի մէջ թափուած էին:

Արամ Զամբիւսի սկիզբները մեծապէս օժտուած գրագէտ մը եղած էր որուն շունչը յանկարծ կտրեր էր եւ ինքզինքը տուած էր քննադատութեան: Եթէ Պօլիս գտնուէր, տեղական մտաւորական պայմանները զինքը պիտի մղէին ուսուցչութեան մէջ ապաւինելու, առ այժմ, արդէն էապէս վարժապետ էր, բառին բուն նշանակութեամբ եւ իր վարելու ընթացքները կը գոհացնէր քննադատութեան մէջ: գործունեայ, կորովի, աշխատասէր, իր բոլոր ջանքերը կը վատնուէին պարապին մէջ. իր մեքաֆն էր կարծել թէ ամէն գրական բան մեր համայնքին մէջ ինքը բրած էր, ինքը սկսած էր. եթէ հեռաւոր տեղ մը գրական ձեռնարկ մը ըլլար, կը գոհանար ըսելով թէ ինքը գաղափարը տուած էր: Իսկ իրմէ առաջ եղած բաներուն առ հասարակ չէր հաւնել. ասոր համար հայ ուսանողութեան մէջ զինքը Ես չի կը կոչէին: ինքը ամենքան զինովցած էր իր Եսով որ չէր անդրադառնար թէ նոյն իսկ իր քիթին տակ զինքը կը ծաղրէին: իր եսամոլութիւնը զարմանալի հակադարձութիւն մը յառաջ բերած էր որ զինքը մօտէն չճանչցող մը կրնար սխալեցնել: Զափազանց կը տանջուէր երբ մտածէր թէ իրմէ եւ իր անձէն անկախ ձեւով մտաւորական գործունէութիւն մը կարելի է մեր մէջ: ասոր համար է թերեւս որ իր հովանաւորութիւնը կ'ուզէր տարածել ամբողջ հայ ուսանողութեան վրայ: անոնց անձնական գործերուն կը խառնուէր, խորհուրդներ կուտար, դիմումներու կը մղէր եւ կը յաջողէր վերջապէս ամենուն գործերը իր ձեռքին մէջ ունենալու: ասիկա իրեն մեծ գոհացում կը պատճառէր եւ զիւրին է երեւակայել թէ ի՞նչ քէն կը պահէր անոնց որ նեղը եղած ատեն իր մօտ չէին գար. իր ուսանողի պզտիկ եւ խճողուած սենեակը ժամադրաւորը եղած էր ձախորդութեան մէջ գանուող, անճարակ, անկարող, քննութենէ մերժուող ուսանողներու: Գէշը այն է որ իր վրայ յուսացնել տալէն վերջը յաճախ մեծ բան մը չէր կրնար ընել եւ շատեր յուսախար, իր թշնամին կը դառնային: իր չոր, յուզմունքի եւ զգացումի՝ անկարող հոգիին միակ հրայրքն էր

ասիկա. իր բոլոր կարողութիւնները եւ ընդունակութիւնները վատնուած էին այսպէսով. ամէն ուր ահագին թուով նամակներ ունէր գրելիք աշխարհիս ամէն կողմը դանուող հայ մտաւորականութեան հետ. բնականաբար հեռուէն զինքը նպաստաւոր կերպով կը դատէին եւ ասիկա աստիճան մը կ'ամօքէր իր մօտը գտնուող աւպետախմբներուն անտարբերութիւնը կամ հեգնութիւնները:

Արամ Չամբչեան իր գէժքին երեք քառորդը դարձնելով դէպի Տաճատին կողմը — նպաստաւոր զիրք, որուն արժէքը շատ լաւ գիտէր — ձայնը ունեցուց, հպարտ եւ վիրաւորուած երեւոյթ մը առաւ, յօնքերը թեթեւ մը պոստեց եւ շարունակեց վայրկեան մը եւս խօսիլ, բայց վերջապէս ձայնը մարեցաւ: Տաճատ նշմարեց որ յուզուած եւ գտննացած երեւոյթ ունէր եւ իր սեղանակիցներուն հետ փսփսալով իրարու վրայ ուժով ուժով գովացուցիչ ըմպելի կը խմէր:

— Կարծես թէ բանի մը վշտացած է, զիտեց Տաճատ:

Սուրէն նրբօրէն ժպտելով պատասխանեց.

— Իմ ներկայութիւնս է որ զինքը անհանգիստ կ'ընէ, ատենէ մը ի վեր թշնամացած է հետա:

Տարիներով, Սուրէն եւ Արամ սերտ բարեկամներ եղած էին, զրեթէ եղբօր պէս ապրելով օտարութեան մէջ. բայց Սուրէն իր մտքին սրատեսութիւնովը անմիջապէս ընդհանարած էր իր ընկերոջ տկարութիւնները անոր խարուսիկ երեւոյթներուն ներքեւ: Արամին անկարողութիւնը ճշմարիտ զգացումներու, որ իր զրական արուեստը անկատար կը դարձնէր եւ իր բոլոր յղացումները վիժել կուտար, շատոնց է որ ծանօթ էր իրեն. ինքը իր մտերմութեան եւ հասկացողութեան եւ մանաւանդ խարդախ բնաւորութեան շնորհիւ զիտած, լրտեսած եւ ըմբռնած էր ճշմարիտ թիփը Արամին մէջ որուն գլխաւոր թերութիւնն էր չափազանց եռասիրութիւն. այսպիսի անողոք եռասիրութիւն մը որ կը չորցնէր իր հոգիին բոլոր փթթումները եւ կարող էր զինքը բացարձակ ամուլութեան դատապարտելու եթէ հպարտութիւնը միեւնոյն ատեն մեծ կորով մը չներշնչէր իրեն եւ չհակադդէր իր բնական տրամադրութիւններուն: Բայց ասիկա էապէս արժէք մը չէր տուած իրեն եթէ ոչ արտադրելու, ֆրազներ կազմելու մեծ դիւրութիւն մը որ մէկ ցայտումով կը ժայթքէր իր ուղեղէն. քննադատութիւնը յարմարագոյն անպարէզն էր այս մտքին որովհետեւ ստեղծելու հարկը չկայ հոն. քննադատը ուրիշին արտադրութեան շնորհիւ է որ գոյութիւն ունի որ յաճախ անկարողութեան կատաղութիւնը կուտայ այս է պատճառը թերեւս շատ մը քննադատներու բուն ոճին:

Այլ սակայն պէտք չէ կարծել թէ Արամ Չամբչեան համակերպած էր քննադատի ամուլ դերին. ընդհակառակը կը կառչէր հեղինակի յաւակնութիւններուն, միշտ կը խօսէր ընելիք գործերուն

վրայ մեծ դիւրութեամբ կը պարզէր գրական ծրագիրներ. այս կարգի մտաբերուն յատկանշական է նաեւ սքանչելի ծրագիրներ յղանալու յատկութիւնը։ Սուրէն Սահակեան կ'ըսէր թէ այդ ծրագիրները իրենց գեղեցկութեան եւ կատարելութեան պատճառաւ իսկ անգործագրելի են։ Թերեւս քննելիք կէտ մը կայ այս պարագային մէջ. միաքեր կան որ իրենց ստեղծելու ձիրքը կը վատնեն, կը չըռայեն այսպէս, անգիտակցաբար եւ գործադրելու միջոցին պարապ կ'ղկան ինքզինքնին։ Թերեւս նաեւ անկարելիին ձգտումն է որ կ'ամուսնէ իրենց մտադրութիւնները. ինչ որ ալ ըլլայ Արամ Չամիչեան երկայն ատեն մեծ բանաստեղծի պատրասքը ներշնչած էր երբեմն ամենէն դժուարահաճներուն եւ Թերեւս նոյն իսկ ժամանակաւ որ բայց իրական կարողութիւն մըն էր ասիկա, որուն յիշատակը ալ աւելի կը դառնացնէր զինքը. ներքնապէս երբեմն զիտակցութիւնը ունենալու էր իր այսօրուան անկարողութեան զօր յաճախ կը յայանէր գրեթէ տղայական եւ միամիտ բարկութիւններով։

Իրիկուն մը Թեաթրը Անքուսնէն վերադարձին, զգետնուած իպսէնի Ուրուականները հոյակապ խաղէն, իր հիացած ընկերներուն ըսած էր սա բոլորը որ վերջին ծայր յատկանշական են։

— Իպսէն . . . պահ, կը կարծէ՞ք որ այդքան ալ տարօրինակ բան է, վերջապէ՞ս . . . եթէ ես ժամանակ ունենայի . . . եւ իր բոլոր առաւելութիւնները՝ . . . Պահ մը իր ըսած խօսքերէն չուարած լուռ մնացեր էր, բայց տարտամ շարժում մը ընելով աւելցուցած էր համոզումով։

— Բայց ես այնքան բան ունիմ ընելիք, այնքան զբաղումներ, այնքան գործեր որոնք ամիսներէ ի վեր պէտք էր կատարուէին եւ չեն կատարուած։

Եւ այդ բաները, այդ զբաղումները, այդ գործերը ուրիշ բան չէին բայց եթէ թղթակցութիւններ հեռաւոր եւ տարտամ անձնաւորութիւններու հետ, առանց զրամի մնացած ուսանողներու համար զիմումներ, որոնք իրեն ձեռքը կը նայէին եւ վերջապէս ուրիշներու կատարած գործերուն վրայ թեր ու զէմ կարծիքներ։

ՀԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԻՐԻՆԱՎԵՐՋ

Բոսորափայլ ըսկուտեղը արեւին
Հորիզոնին անհունին մէջ կ'ընկուզի:
Թուխ ըստուերներ կ'իջնեն օծել տըրտմագին
Պահերն հոգւոյն լո՛ւռ անձկութեան ու յոյզի:

Իրերն ամբողջ բընութեան մեծ Տօնոյթին,
Համբուրուած են հուսկ շողերէն վարդագոյն.
Ոսկի վառքերն այլ եւս անդարձ կը ցընդին,
Եւ ա՛լ մուծն է Թափանց քողի մը հանգոյն:

... Ըզբօսավայրը կ'ողողուի լոյսերով.
Քայլեր ամէն կողմէ, տենդոտ, կը շտապեն.
Կուսութիւններ, փափուկ, ժբպտուն, հոգեխտո՛վ
Կ'անցնին հըպանց սիւգի նըման դողդղայէն ...

Օ՛հ, միտքն ինչո՞ւ իր լարերը կը ցանցէ
— Թողով ռամիկ հոգերն ամբողջ մեկուսի —
Հըմայքներուն, շընորհներուն կողմ՝ բոցէ,
Մինչ հո՛ւր հոգին անոնց մէջը կը սուգի՝ ...:

Լապտերներուն կըտուցները կը քըթեն.
Շըւայլօրէն կը խընդայ լոյսն օդային.
Սէրեր կ'անցնին ջուծակներո՛ւն ալ սրտէն ...
Տարփոտ աչքեր, գա՛ղտ, իրարու կը նային:

Նըւագներուն հոգին, անո՛յշ, կը հեծէ ...
Համբոյր մ'անհուն կը սաւառնի օդին մէջ ...
Ու հեշտօրօր արբշուութիւն մը՝ երագէ
Հորիզոններ կը հիւսէ չորս կողմ, անվե՛րջ:

Հաշի՛շ, նեկտա՞ր — ըզգլխումն է հոգիին
Վերջապէս: Եւ այս վաղանցիկ, դիւրախար
Ժամանցէն վերջ, դարձեալ տենդով մ'անձկագին՝
Կը Թաղուի միտքն հոգերու մէջ հըրատապ՝ ...:

Մ. ՈՒՂՈՒՐԵԱՆ

Գ Ի Շ Ե Ր Ը

Շատ մը գիշերներ անցուցած էի ծովուն վրայ կամ ծովեզիրքը, բայց ո՛չ մէկ գիշեր այնքան մեծ տպաւորութիւն մը գործեց իմ վրայ, որքան գործեց անցեալ գիշերներէն մէկը:

Խաւարի քողը փռուած էր ծովուն վրայ ու բլուրները գրկած էր հիանալիօրէն, Բնութեան համառարած միջոցներուն մէջ խորհրդաւոր եւ վեհաշուք լուծիւն մը կ'տրէր: Ո՛չ մէկ լուսաւոր երկնակամարին վրայ կ'փայլատակէր, գորշ ամպեր, խորձ խորձ հանդարտ կեցած, միլումադձոտ կերպարանք մը հագած էին կարծես Եթէ անգամ մը վարժուած չլլայի՝ կեանքի եռուզեռումին աղաղակներուն, աշխատութեանց, թիրեւս փափաքէի որ ամէն ուրեք խաւար մը տրրապետէր, ու խորհրդաւոր լուծիւն մը համառարած երեւոյթով մը բռնէր միջոցները: Եւ սակայն ո՛չ խաւարը, ո՛չ լուծիւնը արժէք մը չունին կեանքի համար, քանի՜ որ կեանքը խորհրդաւոր աշխատութեանց բոյն մ'է: Քանի՜ որ հոն ապրելու կոխն է որ պէտք է մղուի, եւ քանի՜ որ մենք, մարդիկս, խաւարէն աւելի լոյսի պէտք ունինք, լուծիւնէն աւելի աղաղակի, անշարժութեանէն աւելի շարժումի եւ մանաւանդ աշխատութեանց:

Եկեղեցիին կռնակը, ծովը, հանդարտ կը տատանի, շողեւաններ ուրուականներու եւ սեւ հոգիներու կ'նմանին հոն ու նաւակները որոնք երբեմն կ'սուրան ջուրին վրայէն՝ դեւեր ըլլալ կ'թուին, որ մէկ տեղէն միւսը կ'փոխադրուին: Հազիւ շարժում մը կայ, հեռուէն, շատ հեռուէն երբեմն ընդհատ ընդհատ երաժշտակացն եղանակներ կ'իմանամ, որոնք տխրազդեցիկ բան մ'ունին իրենց շեշտերուն մէջ, ո՛րքաններ արդեօք կ'ուրախանան անոնց տպաւորութեան տակ կ'խորհիմ լոկի: Եւ սակայն ի՞նչ անոյշ եւ ի՞նչ քաղցր է ծովուն ալիքներուն յարուցած երաժշտութիւնը: Բան մը ունի զոր չենք կրնար ըմբռնել, հասկնալ, թարգմանել: *mystère* բովանդակութիւնն է որ անոր տակ ծածկուած է: Հաւերժահարսերուն ոսկի շրթներէն դուրս թռած երաժշտութիւն մ'էր արդեօք ան, զոր գուցէ հիները միայն հասկնային, ներէաներուն երգն թերեւս, բայց ո՛վ գիտէ: Եւ ի՞նչ խորհուրդ մ'ըլլալէ չէր դադրեր ինձ համար: Եւ կամ թէ Պոսիդոնի երեքժամիին բաշխումներուն ձայնն էր ան, թէ իր փսղարին Տրիտոնի խնջածեւ փողէն արտայայտած երգ մը, եւ կամ թէ, արդեօք Փորկոսի՝ ծովու շահապետներէն մէկուն երեք աղջիկներուն Մետուսի, Եւրիպիի եւ Սթենիովի միաբերան երգած ծովերու: Երբն էր: Թերեւս Գլաւկոսի ափսոսանքի աղաղակներուն ձայնն էր, որ իրիւր ձկնորս ապրելէ յետոյ՝ որ եւ է՝ կերպով ձուկի փոխուեցաւ ու նետուեցաւ ծովը, ծովու աստուած եղաւ:

Ո՛չ մէկը եւ ո՛չ միւսը գուցէ, բայց վերջապէս երգ մըն էր ալիք:

ներուն ճողիւնը, եզերքներուն տրուած համբոյր մը, համբոյր մը, որուն տպաւորութեան տակ փրփուրներ, արծաթ փրփուրներ, կը ցայտէին: Հիանալի է զիչերտան ծովը, սքանչելի են ներդաշնակ համբոյրի ձայները եզերքներուն տրուած, ազդեցիկ են ալիքներուն տարուբերումները, որոնք անթարգմանելի բան մ'ունին միշտ իրենց մէջ: Արձագանգը կ'երկարի, կ'երթայ հեռուները մարելու, բնութեան մեծ ձայներուն հետ միանալով:

Խորհուրդի անհունութեանց մէջ մխրճուած էի պահ մը, երբ ծովուն հանդիպակաց կողմի բլուրներուն ետեւէն լուսինը, պճնուած հարսի մը նազելաչուք քալուածքով ասպարէզ կուգար, պատուելու համար զիչերտան խորհրդաւոր քողը: Ամբողջովին հրեղէն գունդ մը, կարմիր կրակներու վառարան մը, որուն բոցերը զիսաւորներու պէս կ'ճեղքեն մութը, խաւարը ու կուգան ծովուն մակերեսին վրայ թափթփելու: Կ'արժէր անոր բարձրացումը զիտել իր ճառագայթները, ո՛րքան ալձառգոյն հղած ըլլան, դարձեալ մարգարիտի մը տպաւորութիւնը կ'գործեն վրաս: մանեակ մը որ բանուած, հիւսուած էր լոյսերէ, մարդիկ այնքան գեղեցիկ բնաւ չպիտի կըրնան զարդարել իրենց հարսերուն կամ փեսաներուն պսակազարդ պլուխները: Այնքան գեղեցիկ էր որ կ'զիւթէ զիս պահ մը: ու այդ զիւթանքին մէջ ես ալ բարձրացում մը, վերացում մը կ'ունենամ: արագաչարժ թեւեր կ'պակսէին ինծի իր մօտ թռչելու համար: Ահ, հաղարաւոր տարիներէ, դարերէ ի վեր ի՞նչ հոգիներ գերած է ան, ի՞նչ զգացումներ վերացուցած է ան, ի՞նչ զաղանքներու հանդիսատես եղած է, ի՞նչ սիրահարներու եւ սիրուհիներու համբոյրները հետապնդած է, ի՞նչ էութիւններ սիրալիօրէն լեցուցած է, ո՛րքան մարդիկ զեղուն, թաթաւուն ըրած է: Ո՛վ գիտէ: Չե՞ն եղած մարդիկ, որոնք իրենց ցաւերուն սփոփանքը անկէ խնդրած ըլլան, չե՞ն գտնուած անանկներ, որոնք իրենց առկայծեալ յոյսին պատրոյգը անոր լոյսովը վառել փորձած ըլլան, չե՞ն գտնուած յուսահատներ, որոնք պահ մը անոր մէջ, լոյսերու այդ աշխարհը փոխադրուելու գտած ըլլան: Բանաստեղծը զինքը չէ՞ նրգած: միթէ, զիտունը իր կազմութիւնը չէ՞ ուսումնասիրած արդեօք, հեռադիտակը իր գաղտնիքները երեւան հանել չէ՞ աշխատած: Ամէնքն ալ իրենց բաժինը ունին զինքը ի վեր հանելու, բացատրելու, ցուցադրելու, հասկնալու համար, եւ սակայն ահ, միշտ գաղտնիք մնացած է, անլուծելի՝ անհունութեանց պէս, անչափելի միջոցներուն նման:

Ո՛վ չէ զիտած ծովուն վրայ ինկած լուսնի ճառագայթները, մարմրած ճառագայթները, ցոլացումը, արտափայլումը հիանալի է: Իսկ վէսփէտումները ալիքներուն հետ, ահ, կ'արժէ տեսնել: մանաւանդ երբ որ հրեղէն սիւնի մը նման կ'երկարի ան մինչեւ ծովեզերք ու ալիքներուն տատանումներուն հետ, լուսեղէն օձի մը գալաւումներն են որ երեւան կ'ելլեն: Ամէն անգամ այդ սիրուն տեսա-

լաւնը կ'արժէ տեսնել. կ'արժէ՝ դիտել ու հիանալ: Ներշնչումի ի՞նչ գեղեցիկ առիթ մ'է ու բնութեան սքանչելիութեան, մեծութեան եւ անոր անխմանալի գաղտնիքներուն վրայ պաշտումի պէս բան մը ստեղծելու ի՞նչ սիրուն պատճառ մը

Եւ տ'երկար կ'դիտեմ, քանի՜ գէպի երկնակամար կ'յառաջանայ լուսինը, տ'յնքան աւելի նոր երեւոյթներ կ'երեւան աչքերուդ, ի գո՛ւր կ'փորձուիս բան մը հասկնալ, կարելի՞ է միթէ բայց ո՞վ գիտէ թէ դարերը բնութեան բոլոր գաղտնիքները երեւան չպիտի հանեն, Գիտութեան համար գաղտնիք չկայ, այսօրուան գաղտնիքը, վաղը ահաւոր եւ ճշմարիտ իրականութիւն մ'է. գիտութեան պատմութիւնը այս ցոյց կուտայ. ապագայ մարդկութիւնը երջանիկ պիտի ըլլայ մեզմէ աւելի

Ժամերը կ'ստանն, ինչպէս լուսնի լոյսերը կ'սահին ծովուն մակերեսին վրայ: Ալ չարժու՞մ չկայ միայն հեռուները, կամ ծառախիտ պարտէզներու մէջ կ'առուցուած ապարանքներուն լոյսերն են որ կը պլպլան հեռուէն, եւ կամ ծովեզերքի տուներուն լոյսերը, որոնք պաճաճ լոյսեր են գիշերուան առաջնորդին, նսգելչաօք հարսին ուսերէն ի վար թափուած ոսկի վարսերուն հետ բաղդատելով: Լըռութիւնը ա՛լ աւելի լուրհրդաւոր էր եղած, միջոցը զրկած էր ան. երաժշտական խաղերու թրթռացումներն իսկ դադրած էին. նաւակներուն երթեւեկը այլ հետ ընդմիջուած էր. ամէն բան հանգարտ էր. թերեւս բնութեան հետ չատեր ալ ննջած էին. ու միայն ես արթուն կ'հսկէի. կ'դիտէի, կ'զարմանայի, կ'սքանչանայի ու տակաւին չէի յագենար: Այս զարմացումիս, սքանչացումիս մէջ խորասուզուած էի. աշխարհիկ հոգերու տուայտանքն հեռու, հեռու բոլորովին, միայնութեանս մէջ լուսեղէն բարեկամ մը ունէի, որուն կ'նայէի. ականարկիս մէջ աղաչաւորի բան մը դնելով. բայց ո՛չ ան բան մը կ'հասկնար իմ ականարկէս եւ ոչ ես իր լուսեղէն երեզներէն:

Բայց միակ տարբերութիւն մը եթէ կար մեր երկուքիս մէջ, սա էր թէ երբ ինք ականարկ մ'իսկ չէր նետեր ինձի, ես զինքը դիտելէն չէի յագենար, ու կ'սքանչանայի ու ներշնչում մը կ'ունենայի. երանի՜ թէ ամէն ատեն գիշեր ըլլար, ու գիշերուան մէջ ծագէր լուսինը, գիշերներու այդ առաջնորդը, տ'յն որ բնութեան մեծութիւնը ա՛լ աւելի կ'խորհրդանշէ ու անոր թարգման կ'կանգնի: Համոտարած բնութեան վրայ սքանչանալու, ամենագեղեցիկ պահն է լուսնային գիշերը:

Սքանչացումով տոգորուած, զգացումներս գերերկնային կերպարանք մը տոած, հոգիս պահ մ'անէացած էր, երբ հրաժեշտ կ'առնեմ լուսնէն, իր մէն մի ճառագայթէն, բլուրներէն, եզերքներէն ու ծովէն եւ կ'երթամ գիշերի հանգստարանը, միայնութիւնս թաղելու, մոռածութիւնս զգեսնելու, տկարացած մարմինս ծածկելու ցաւերու եւ վիշտերու վերմակին տակ: Գէս գիշերը անցած էր. . . .

ԿՈՐԻՆՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԳԱԽԱՌԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

Հալէպ 24 Յուլիս 1906

«Արեւելեան Մամուլի» Բերիոյ թղթակիցը գերազանց հաճոյքն ունի այսօր արձանագրել այն կարեւոր դէպքը որ խանդավառութեամբ եւ հրճուանքով ողողեց քաղաքիս ամբողջ բնակչութեան սրտերը: Ատիկա՝ երկաթուղիին առաջին անգամ Հալէպ ժամանումն է:

Արագ հաղորդակցութեան ամենակարեւոր պէտքը ժողովուրդներու միջեւ լրացուած է այսօր արդի քաղաքակրթութեան շնորհիւ, կանոնաւոր սուրհանդակներու հաստատումով, հեռագրաթիւերով եւ երկաթուղիով: Առաջինը մասամբ միայն կը գոհացնէ ըզմեզ, հեռագիրը մասշնչի չէ ամենուն, հետեւաբար երկաթուղին է որ ամենէ աւելի ամբողջական գոհացում մը կուտայ այդ պէտքին լրացման: Արագ հաղորդակցութեան օգուտները եւ յառաջ բերած արդիւնքները այնքան բազմապիսի եւ ընդարձակ են՝ որոնց մանրամասն թուումը ընել կարելի չէ այս էջերուն մէջ: Միայն սա կէտը նկատողութեան առնենք թէ, ան յառաջ կը բերէ ժամանակի խընայողութիւնը՝ որ արդի կեանքին առաջին սկզբունքն է եւ առաջին պայմանը յառաջդիմութեան: Անիկա մեծ փոփոխութեանց կենթարկէ հողագործութիւնը, վաճառականութիւնը եւ ճարտարարուեստը, մեծապէս կազդէ ժողովրդեան ընկերային եւ մտաւոր կեանքին վրայ՝ բարեփոխելով բարքերը, ընտանեկան կարգուսարքը, ապրելու եւ խորհելու կերպերը եւ: Վերջապէս ան՝ մարդը կը փոխադրէ հին աշխարհէ մը՝ նոր աշխարհ:

1906 Յուլիս 18. երկաթուղին՝ Հալէպ:

Ահա թուական մը եւ ահա եղելութիւն մը՝ որոնք Հալէպի պէս հինաւուրց քաղքի մը կեանքին մէջ կոչուած են յայտնի յեղաշրջումներ յառաջ բերելու: Սուրբիոյ այս նշանաւոր կեդրոնը՝ որ իր շուրջի երկիրներուն համար Արեւմտեան քաղաքակրթութեան ներկայացուցիչը եղած է՝ թէեւ սահմանափակ եւ համեստ սահմանի մը մէջ, վերջապէս կօժտուի քաղաքակրթիչ այն հզօր ազդակով առանց որու դատապարտուած էր մնալ միջակ ու թերեւս աննշան դիրքի մը մէջ՝ ներկայ դարու պահանջումներուն անհրաժեշտութեան եւ մեծութեան հանդէպ:

Մըցումը՝ Հալէպի մէջ՝ որ սկսած էր գրեթէ քառորդ դարէ ի վեր առեւտուրի եւ արհեստներու զանազան ճիւղերու մէջ եւ որ հետզհետէ աճեցուն հանգամանք մը ստանալու վրայ էր, այս եղելութեան պատճառաւ տարբեր շրջանի մը մէջ կը մտնէ, բոլորովին նոր ուժգնութեամբ մը շարունակուելու համար կեանքը կը սղէ

ու կը դժուարանայ, եւ կընկճէ զանոնք՝ որոնք չեն պատրաստած ինքզինքնին՝ կուրծք տալու անոր պայքարին եւ դժուարութիւններուն։ Ետ կը մնան անոնք՝ որոնց քայլերը չեն մարզուած ընթացաւ առաջ գործի աշխարհին դժուարին եւ մանուածապատ ճամբաներէն։ Բոլոր թեթեւօրէն եւ վեր ի վերոյ կերպով պատրաստուածները մէկ կողմ կը նստուն։ Կոսանքն իրմէ դուրս կը վտարէ զանոնք, եւ կամ կուլ կուտայ։ Գործի մարդիք պէտք է համոզուած ըլլան թէ գիտութիւնն է որ կը վարէ դրամն ու միտքը ներկայիս մէջ, պէտք է ըմբռնեն թէ արագ փոխանցման չըջանի մը մէջ կը գտնուին այժմ։ Ընդգոյժ՝ անհետանալու սահմանուած է դարերէ ի վեր հաստատուած ընկերային եւ առեւտրական կարգուսարքը՝ որուն վերջին ականատեսը պիտի մնայ արդի սերունդը։ Փոփոխութեան այս շրջանին պատկանիլը պատիւ մըն է արդի մարդուն համար, որ պէտք է աջակցի եւ օգնէ այդ շրջումին։ Բայց ատոր համար պէտք է որ նա պատրաստուած ըլլայ ներկայիս պահանջումներուն համապատասխանող դաստիարակութեան մը տիրացումով։ Ամեն ճամբայ Հոռոմ կը տանի»։ Կամ ինչպէս կըսէ գործունեայ արարը «ամեն ճամբայ ջաղացք կը տանի»։ մենք կըսենք. ամեն ճամբայ դպրոց կը տանի, այսինքն զարգացման ամեն իղձ, յառաջդիմութեան ամեն մտածում։ Կոն կը յանգի, անով կըստացուի։ Դպրոցն ամեն բանէ աւելի մեր մտածման առարկայ ըլլալու է, ու պէտք է որ եւ է։ Դժուարութեանց առջեւ ընկրկինք, կամ ոեւէ զոհողութիւն զանց առնենք զայն բաղձալի կատարելութեան մը հասցնելու համար։ Հարուստն ի նկատ պէտք է ունենայ ու պէտք է ճեւնայ տղազան՝ որ աւելի պահանջկոտ պիտի ըլլայ իր զաւկին նկատմամբ՝ պահանջելով անկէ աւելի գիտական հմտութիւն, աւելի կորով եւ աւելի հեռատեսութիւն։ Հարուստն իր զաւակը պէտք է օժտէ յաջողութեան այս պայմաններով որոնցմէ միայն կախում ունին իր գործին շարունակութիւնն ու բարգաւաճումը։ Արհեստագործն իր զիրքին, իր վիճակին համաձայնող կրթութիւն մը պարտի տալ իր զաւկին։ Իսկ աղքատ պատանին ի գին զանազան դժուարութեանց եւ զրկումներու պէտք է տիրանայ զարգացման աստիճանի մը՝ որ իր միակ եւ բովանդակ յոյսը պիտի ըլլայ կեանքի մէջ համեստ դիրք մը գրաւելու համար։ Երկաթուղիին ժամանումը՝ իր ծննդոցամ ինք պահանջներէն անջատարար, նոր պարտքեր կը դնէ Հալէպի հայ համայնքին վրայ, պարտականութիւններ՝ հանդէպ իր զաւակներուն, իր դպրոցներուն, իր երկրին եւ եօրինակ իր անձնական շահերուն։

* * *

Վայրաշարժը քաղաք հասած էր իրիկուան դէմ, եւ սուրճի իր սուր եւ ուժգին ձայնը առաջին անգամ ըլլալով կը լսուէր Հալէ-

րոյին (1)։ Ուշադրութեան արժանի կըլլան վակոնի մը մէջ քանի մը անձեր որոնք Համա պիտի երթան։ Առաջին ճամբորդներն են ատոնք՝ որոնք մէկ վայրկեանէն միւսը տոնանձնաշնորհեալ էակներ դարձած են բաղմութեան աչքին։

Երկաթուղիին գիծին վրայ եւ շուրջը, գործաւորներն նստած են խումբ խումբ։ Հանգարտօրէն կը ծիեն անոնք, եւ կը հանգչին օրուան աշխատանքէն վերջ։ Կարծես մինակ ըլլային հոտ, այնքան անտարբեր են շուրջի անցած դարձածէն։ Մի քանի հետաքրքիրներ անոնց հարցումներ կուղղեն՝ սրոնց հազիւ հազ պատասխան կուտան։

Բազմաթիւ դեղեր ներկայացնող այլազան եւ այլակրօն այս բազմութիւնը՝ օրտապին եղբայրակցութեամբ կը տօնէ օրուան այս մեծ դէպքը։ Մարդիկ կը խնդակցին իրարու, զերար կը շնորհաւորեն, խօսքեր ու ժպիտներ կը փոխանակեն, մաղթանքներ կրնեն գործերու յաջողութեան եւ գոյակութիւններ ապագային տեղի ունենալիք փոփոխութեանց մասին։

Իսկ ան՝ կառախումբը՝ սփինքսի մը պէս անշարժ ու լուռ, այդ հսկայ զանգուածը՝ որ կարծես հրաշքով մէկ օրէն միւսը անդափու ուսած էր հոտ, կը թողու որ պահ մ'ալ դիտեն զինքը։ Ճաննակ հազար աչքեր իր վրայ յառած են, եւ ինք անտարբեր բոլոր այդ նայուածքներուն հանդէպ՝ իր հանգիստը կառնու, մինչ հնոցպանը կրակը կարծարծէ անդադար։ Շոգեշարժը պիտի մեկնի ընդհուպ։

Քիչ վերջ, խլացուցիչ սուր սուլում մը յանկարծ օդը կը պատռէ, ծուխի թանձր ու սեւ անպիկներ կը բարձրանան վեր, ու միեւնոյն ատեն վակոնները կսկսին շարժիլ զանդադօրէն։ Այդ վայրկեանին, ահագին միտք մը կսկսի ծայր տալ չորս կողմէ, պոռչուտութիւններ, բացազանչութիւններ, ծիծաղներ, հուրքաններ։ Տարօրինակ խանդավառութիւն մը դրաւած է ամենքը։ Շոգեկաւքը կը յառաջանայ հետզհետէ աւելի արագ, կտր դժով մը դաշտին մէջէն, ու ժգին ֆշոցներ արձակելով օդին մէջ, Բազմութիւնը ալեկոծ ծովու մը պէս կսկսի շարժիլ, շատեր առաջ կանցնին, արագ արագ կը քայլեն վայրկեան, մաւելի դիտելու համար զայն, ոմանք նոյնիսկ կը վաղեն անոր ետեւէն։ Բայց պահէ մը ամեն ինչ կանհետի։ Շոգեկաւքը ըլլին ստորոտը քերելէ յետոյ՝ մէկէն անյայտ կըլլայ աչքէ, մինչ ամբողջին չլմորած ակնարկը դեռ կ'փնտռէ դաշն եւ կուղէ հետեւիլ անոր՝ դաշտին հորիզոնէն ալ անդին։ Եւ եւ մօտացած երկաթուղին՝ կը դիտեմ դիտողները։

ՅԵՐԱԿԵՑ ԲԵՐԻՈՑ

(1) Chemin de fer, չիմէտէր, անա ո՛ւր նստած է այս բռնին աղաւտղումը՝ տգէտներու բերնին մէջ։

ԵՐԷ ԵՍ ՇԼԼԱՅԻ

Դարերէ ի վեր ընդունուած ճշմարտութիւն մըն էր — այլ եւս առածի կարգ անցած — թէ հարուստին գրամը կը յոգնեցնէր աղքատին ծնօտը:

Այս օրուան օրս աղքատին ծնօտը յոգնեցնելով չի բաւականա- նար, այլ կը մաշեցնէ նաեւ կարեւոր եւ անկարեւոր գլոյղներու գրիչը:

Ժամանակէ մը ի վեր անգլիական եւ ամերիկեան ամէնէն լուրջ հանգէսներէն սկսեալ, մինչեւ . . . մեր «Փօնջ»ը երես մը, սիւնակ մը բան չեա կրնար կարդալ ուր աչքդ խօթած չըլլան Ռօքֆէլլերի տօլարները, Ռօչիլտներու հարստութիւնը եւ Քարնէկիի սկզբունք ները:

Վիթխարի, ամբարտաւան, հաշուի չի գալիք, խելքի պտոյտ պատճառող, զգուեցուցիչ հարստութիւններու վրայ կը խօսին, եւ անանկ գումարներ մէջտեղ կը դնեն որոնց քանակը չափելու համար մեր գիտցած թուաբանութիւնը չի բաւեր:

Ռօքֆէլլերի վրայ խօսած միջոցնուն անանկ ամէնի թուանշան- ներ քովէ քով կը չարեն որուն գումարին հասնելու համար մենք կը կարծէինք թէ աստղերը կան միայն երկինքին եւ աւազը՝ յատա- կը ծովերուն:

Մենք սովորական մահկանացուներս որ հոգինիս կը հանենք՝ մարմիննիս պահելու համար, կ'այլալինք, խելքերնիս կը փախցը- նենք, նողկանք կ'զգանք, աչքերնիս կը սեւնայ երբ կ'իմանանք թէ անդին մարդեր կան որ մէկ երկվայրկեանի մէջ այնքան հասոյթ ունին որքան կ'ունենան հայ վարժապետները եթէ երկու հարիւր տարի ապրին, պայմանաւ որ թաղական խորհուրդները անոնց ամ- սականները չի կախեն:

Արեւը որ միայն քիսերը մեծցնելու եւ լաթերը չորցնելու համար ստեղծուած չէ, ինչո՞ւ ասանկ անիրաւ կերպով կը բաշխէ իր կենսատու ճառագայթները, եւ . . . Աստուած՝ որու զաւակնե- րըն ենք՝ ամենքս, ինչո՞ւ ասանկ կողմնակալ կերպով բաժնէ իր անհուն շնորհները:

Գաղտնիք՝ որուն վրայ մտածելն անգամ անտանելի՝ ցաւե- րու եւ աննկարագրելի տառապանքներու դուռ կրնայ բա- նալ:

Կարգ մը գրողներ, Բէթրօլի իշխանին եւ կամ Մօրկանի հարըս- տութեան վրայ խօսած միջոցնուն կ'եղնեն նաեւ մեզի յորդո- բելու որ անոնց օրինակին հետեւինք. եւ իբրեւ ուղեցոյց ընա- րենք մեզի անոնց բռնած ճամբան, ձեռք անցնելու համար բոլոր

գաղտնիքները յաջողութեան:

Եթէ հաւատք ընծայենք Պարոն Բիթըր Քէրիի ըսածներուն որոնց վրայ հիացող մըն է բարեմամս Լուկաս Վարպետեան, հարիւր միլիոն տօլար շահելու համար բաւական է որ մարդս պահէ եւ գործադրէ հետեւեալ տասը պատուիրանները:

Ա. — Առտու կանուխ ելիր:

Բ. — Գործիդ վրայ աչքդ չորս բաց:

Գ. — Պատուաւոր եղիր:

Դ. — Բողոքն մի՛ ապաւինիր:

Ե. — Ամենուն հետ քաղաքավար եղիր:

Զ. — Ուխտքի մի՛ խմեր:

Է. — Գիշերը կանուխ պառկէ:

Ը. — Պարտքերդ իսկոյն վճարէ:

Թ. — Մի՛ յուսահատիր:

Ժ. — Անօգուտ յարաբերութիւններ մի՛ մշակիր:

Ռօշիլլիները, Վանտէրպիլիթները, Քարնէլիները, Ռօքֆէլլէր այս պատուէրները բռնելով կրցած են եղեր յաջողիլ եւ հարստանալ:

Ատիկայ թող պզտիկ մատիս հասկցնեն . . .

Այն դարուն մէջ որ կապրինք, այս ըսուածները աղւոր *effet* մը կընեն երբ թուղթի վրայ գրուած են անոնք: Գործադրութեան զի՛ր եւ կերգնում որ մաղողայիդ վարձքը անգամ չես կրնար վճարել:

Արդի հարստութիւններուն ինչպէ՞սը եւ ինչո՞ւն հարցուր, քիչ մը տա՛լը խառնէ եւ ես գրաւ կը դնեմ որ անոնց տէրերը ճիշտ հաւկառակը գործած են այդ տասը պատուէրներուն:

Եթէ այդ տասը պատուէրները բռնելով մարդս կարենար հաւրստանալ, ես մէկը գիտեմ, որ այսօր ստակը ուր դնելը չպիտի գիտնար:

Մըսթըր Բիթըրին ըսածին պէս, այդ մէկը առտուն արեւը չի ծագած խանութը կը բանայ, մինչեւ գիշեր զլուխը կը կախէ կաշխատի: մարդու հետ չի խօսիր: պարտք չընելու, ըմպելի չի գործածեր, չի յուսահատիր, պատուաւոր է՝ մինչեւ եղունգներուն ծայրը, չի ծխեր, կնիկ չունի, սրճարան չերթար, ուշադրութեամբ կը քննէ իր գործին բոլոր մանրամասնութիւնները, թուղթ չի խաղար, *Credit Foncier*էն բան չի սպասեր, մարդու հետ երբեք կօխ չէ բրած, վայրկեան մը պարտապ կեցած չունի, քաղաքավար է Լուի Քաթօրզի ժամանակներու: պալատական մարքիզներուն պէս, մարդէ չի նախանձիր, չի բամբասեր, ուրիշին գործին չի խառնուիր, իր առողջութեանը կը հսկէ, *café chantant* չերթար. անօգուտ յարաբերութիւններ չի մշակեր, խօսքին տէրն է: պարտք չընելու որ զանոնք վճարելու հարկին մէջ չի գտնուի, աշխատողի, պատուաւոր մարդու տիպար մը, օրինակելի անձնաւորութիւն մը վերջապէս, որ չէ տառնկ տասը, այլ քսան պատուէրներ ունի զրպանին մէջ եւ սակայն, իր

բոլոր առաքինութիւններովը հանդերձ, իր յոգացաւերը դարձանե-
լու համար ջերմուկ մը չի կրնար կոր երթալ . . . ի չգոյէ մա-
մոնայի:

Ո՛րք մնաց ուրեմն այդ պատուէրներուն հրաշքը:

Պիտի առարկէք թէ զէպի հարստութիւն տանող արհեստ մը
չունի: Այն ատեն վերցուցէք մէջտեղէն ազգերու սա իմաստութիւ-
նը որ կըսէ մեզի. *il n'y a pas de soi métier*:

Ամեն մարդ բէթրօլի հորեր չի կրնար ունենալ եւ այդ պատ-
ուէրները մինակ *truste*րու մէջ զանուոյներու համար չինուած չեն
անշուշտ:

Յաջողութեան գաղտնիքները, եթէ ամեն յաջողած մարդ իր
գաղտնիքները մէջտեղ դնէր, պիտի տեսնենք թէ ամբողջ աշխարհ
Forêt de Bondy մըն է ուրկէ անցնելու համար ժաքէթդ լաւ մը
կոճկելու ես, ինչպէս կընենք Գորտէլիօյի նաւամատոյցին վրայ
հրա չոգենաւին կսպասենք:

Առտու կանուխ ելլելով եւ կամ ոգելից ընպիւի չի գործածելով
եթէ մարդս յաջողէր, մեր ժամկոչ եղբայրները միլիօնատէրեր պիտի
ըլլային:

Առանց վարպետեան բարեկամս վշտացնել ուզելու, ես կը
պնդեմ թէ իր տուած տասը պատուէրները կուտ մը չեն արժեր այն-
պիսի աշխարհի մը մէջ ուր յաջողութեան *mot d'ordre* կրցածիք
չափ քու մօտաւորդ կողոպտելն է:

Վօլթէրէն աւելի խելացի չըլլանք:

Մեծ փրկստիան իրիկուն մը հրաւիրուած էր տան մը մէջ ուր
պզտիկ եւ մեծ՝ վառարանին քով հաւաքուած կը խնդրէին իրմէ որ
աւազակի, գողի պատմութիւն մը ընէ իրենց:

Վօլթէր ոտքերը կերկնցնէ, երկու թեւերը կը խաչածեւէ իր
փորին վրայ եւ հըն, հըն մը ընելէ ետքը կ'սկսի:

— Ատենօք պանֆեռ մը կար . . .

Այո՛ չորս բառերէն ետքը կը լսէ եւ քովի գանուոյնները կը ճա-
թին խնդալէ:

Եւ այսօր, ամենէն չափ յաջողած մարդիկ անդատաւա՛ք իչ չափ
պանֆեռութեամբ կ'սկսին, միլիօններով կը վերջացնեն:

Տասը պատուէրները, *allons donc* . . .

Երբէք չպիտի դիտցուի թէ ո՛րն է յաջողութեան գաղտնիքը:

Ռէժիսի պաշտօնեաներ կան որ աչքերնին չորս կը բանան եւ ա-
միսը վեց հարկեր զրուշ հաղիւ կը վաստկին:

Անդին տիկիներն գլտեմ ես որ մէկ աչքերնին կը գոցեն եւ տա-
սը հազար ֆրանք կը չահին . . . մէկ գիշերուան մէջ:

Տասը պատուէրներ բռնելով՝ մարդս չափ չափ Քրիստոնեայ կըր-
նայ ըլլալ հարուստ ըլլալու համար ուրիշ բան պէտք է, սիրելիդ
իմ վարպետեան:

Միլիօններու, միլիօնատէրներու, յաջողութեան եւ հարստութեան վրայ գրել ստչափ մտքէս չպիտի անցնէր եթէ միւս օր Տրապիզոնէն նամակագիր մը որ անձանօթ մըն է ինծի. *de lui en blaac* սանկ հարցում մը բրած չըլլար:

«Եթէ Ռօքֆէլլըր մը ըլլայիք, ինչպէ՞ս պիտի գործածէիք ձեր հարստութիւնը»

Այս հարցումը յանկարծակիի կը բերէ զիս, որովհետեւ յառանկ պատեհութեան մը երբէք պատրաստած չեմ ես զիս:

Բայց եթէ երբէք Աստուած՝ գոնէ Տրապիզոնցի նամակագրիս հետաքրքրութեանը գոհացում տալու համար ներէ որ Ռօքֆէլլըր մը ըլլայի գոնէ վայրկեանի մը համար, առաջին գործս պիտի ըլլար մէկ միլիօն տօլար տալ Սիմօնիկ Ալաճաճեանին, խնդրելով որ այլ եւս բան չի գրէ:

3. ԱԼՓԻԱՐ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍԵՔԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐԴԱՅԻՆ ԲՆԱԽՍՈՒԹԵԱՆ ՍԵՋ

Ա. Մարդը իբրեւ նմոյշ Տիեզերքի մեծ Մեքենականութեան — Բ. Վիրիսֆիլ յայտնութիւնը — Գ. Տարբաբանութեան փորձերը — Դ. Հիւլէներուն յատկութեանց անեղծանելիութիւնը, — Է. Գեանքին հանուր ներկայացուցիչներուն սերումը բանի մը նախնական կէտերէ: — Զ. Բնասպիտակերային բաղակցութեանց հարկաւորութիւնը կեանքի երեւոյթներուն մէջ:

Ա. — Մարդկային կազմաւորութեան լուրջ ուսումնասիրութիւնը վերջին դարերու արդիւնք է. հիները մեծ բաներ մը թողուցած չէին այս մասին, մարդուն ներքին աշխարհին մէջ գոյութիւն ունեցող ամեն տեսակ կենսային երեւոյթները բնութեան մէջ տիրող օրէնքներէն բոլորովին անկախ գերբնական եւ գերահրաշ գօրութիւններու վերագրելու մարդկային սին հսամոլութիւնը եղաւ երկարատեւ մեծ խոչնդողը խորհրդաւոր գաղտնիքներու յայտնութեանց: Սկսեալ նախնական դարերէն մինչեւ գիտական աշխատանոցներուն լուսաշող ճառագայթացումները, մարդկային բնախօսութեան գործունէութիւնը կը համարուէր իբրեւ արդիւնք մասնաւոր գերբնական կենսային ոյժի (*force vitale*) մը ամէն կերպով անջատ բնութեան մէջ իշխող ազդակներէն: Անգամ մը որ հաստատուեցաւ ընդնադիտական օրէնքներուն տիեզերականութիւնը եւ իրերուն բնական կարգին անխախտելիութիւնը, պիտութիւնը իր ամէնէն կատարեալ եւ փայլուն յաղթանակը տարած եղաւ այս գաղափարին:

ջատագոյններուն։ Մեր կազմաւորութիւնն ալ ըլլալով Տիեզերքին մէկ մասնիկը, չի կրնար երբէք անկէ անկախ շարժիլ։ Վիճակ մը վիճակի մէջ երբէք չի կրնար գոյութիւն ունենալ։ Տիեզերքին բոլոր օրէնքները հաւասարապէս կը տիրեն մեր բնախօսութեան ամէն երեւոյթներուն։ Մէջ, մենք ալ Տիեզերքին մեծ մեքենականութեան մէկ նմոյշը կը կազմենք։ Բայց այնպիսի մէկ կատարեալ եւ մանուածոյ նմոյշը որ այս տեսակէտով թերեւս Արարչութեան հրաշակերտը կոչուելու իրաւունքը ունենանք։ Կեանքը ոչ կը հպատակի ո եւ է մասնաւոր կամ բացառիկ օրէնքի եւ ոչ ալ կը խուսափի անգործարանաւոր ոյժերուն ազդեցութենէն։ անիկա շատ իրաւամբ կրնայ համարուիլ բնագիտական եւ տարրաբանական ոյժերուն որոշ գործակցութեանց արդիւնքը եւ կամ իբրեւ հաւաքոյթ մը մեքենական շարժումներու այնպիսի կնճոտ կազմակերպութեամբ որուն ուրիշ մէկ օրինակը չենք ճանչնար եւ որուն բացատրութիւնը պէտք է սոսկ բնութեան հասարակ եւ լաւ ճանչցուած ոյժերուն մէջ վնասուի։ Այն որ չի կրնար կեանքը ըմբռնել առանց մասնաւոր կենսային ոյժի մը ենթադրութեան, պիտի նմանէր անոր որ պիտի ուզէր ժամացոյցին շարժումը բացատրել ոչ թէ իր մեքենականութեան յօրինուածքով այլ մասնաւոր ժամացուցային ոյժի մը կարծիքով ինչ որ անհեթեթ պիտի ըլլար։

Բ. — «Կեանքը, կ'ըսէ Վերիօֆ, մեքենականութեան մասնաւոր մէկ ձեւն է միայն, նոյն իսկ ամէնէն մանուածոյ ձեւը որուն մէջ մեքենականութեան հասարակ օրէնքները ամէնէն արտաքոյ կարգի եւ ամէնէն այլազան պարագաներու տակ երեւան կուգան, եւ վերջնական արդիւնքները սկզբնական պատճառներէն շուտընդփոյթ աներեւութացող այնքան երկար միջանկեալ եզրերով բաժնուած են որ կապակցութիւնը շատ մեծ դժուարութեամբ կարելի է վերահաստատել։»

Գ. — Իրողութիւնները աւելի ճշգրիտ եւ մանրամասնօրէն պարզելու համար առաջին առթիւ Տարրաբանութիւնը ամէնէն զրական եղանակաւ կըցած է արդէն հաստատել որ միեւնոյն տարրերը թէ՛ գործարանաւոր եւ թէ՛ անգործարանաւոր աշխարհներուն մէջ միանգամայն կը գտնուին եւ թէ կեանքը իր նիւթեղէն կազմաւորութեան մէջ չի պարունակեր միակ հիւլէ մը որ հաւասարապէս չպատկանի անգործարանաւոր աշխարհին եւ չխաղայ իր դերը նիւթին յարափոփոփոխ ընթացքին մէջ։ Կարելի եղած է կատարելապէս տարբազարդել գործարանաւոր նիւթերը եւ մեկուսացնել իրենց բոլոր տարրերը ինչպէս որ կատարուած էր արդէն երկար առեւնէ ի վեր անգործարանաւոր մարմիններուն համար, որով ապացուցուեցաւ որ տարրերը միեւնոյն են երկու պարագաներուն մէջ ալ եւ թէ տարբերութիւնը ամբողջովին անոնց բաղակցութեանց զանազանութեանը մէջ է։

Դ. — Սա իրողութիւնը միայն բաւական է գիտութենէն վտարելու մասնաւոր կենսային ոյժի մը ամէն զաղափար. ինչպէս արդէն ծանօթ է, քանի որ ոյժը չի կրնար երբէք նիւթէն բաժնուիլ, հետեւաբար մեր խնդրին նիւթ եղած պարագաներուն մէջ ամէն իրակա-նացած շարժում պարտի վերագրուիլ հիւլէներուն մէջ գտնուած ոյժերուն, յատկութիւններուն եւ անոնց ընդունակութիւններուն, Հիւլէներուն յատկութիւնները անեղծանելի են. զարուս գիտական յառաջընթացներէն հետեւող ո եւ է զարգացեալ մարդ չպիտի ըն-դունի թէ թթուածնի մասնիկ մը օրինակի համար գործարանաւո-րութեան մէջ կարենայ տարբեր կերպով ազդուիլ ջրածնի մասնիկէ մը. կամ տարբեր օրէնքներու համեմատ վարուիլ քան այս դործա-րանաւորութենէն դուրս կատարուածէն. այլապէս խօսելով՝ թէ այս մասնական յատուկ եւ անշարժ յատկանիշը կարենայ փոփոխ-ուիլ կազմաւորութեան մէջ, կեանքը չստեղծեր ոչ նոր մարմիններ ոչ ալ նոր ոյժեր. անկաւ միայն կը թոյլատրէ կարգ մը անհամար իրերափոխութիւններ որոնք կ'արտադրեն ոյժին պահպանողա-կանութեան կամ բնութեան շարժումներուն համարժէքութեան օրէնքին թոյլտրովին համաձայն: Իւրաքանչիւր դիֆրակցիոն կրծկ-ման, գործարանաւորութեան կատարած իւրաքանչիւր աշխատու-թեան կը համապատասխանէ համարժէք եւ կատարելապէս որոշ ջերմութեան քանակութեան մը անհետացումը: Երբ գործարանա-ւոր կամ կենսունակ մարմիններուն քով անգործարանաւոր մարմին-ներու մէջ գտնուած յատկութիւններէն տարբեր հանգամանք-ներու գոյութիւնը կը հաստատուի, ասիկա ոչ թէ իրենց պարու-նակած մասնաւոր ոյժի մը գործունէութենէն յառաջ կուգայ, այլ այն տարբարանական բաղակցութեան քնորոշ յատկութենէն որ այս արդիւնքը յառաջ կը բերէ իրեւ անցողակի մէկ երեւոյթը համաշ-խարհային նիւթին յատկութիւններուն:

Ե. — Գործարանաւոր բաղակցութիւն մը շօշափման մէջ զըտ-նուած անգործարանաւոր նիւթերը իւրացնելով եւ զանոնք իր գրա-նուած վիճակին նման զիբքի մը մէջ զնելով մասնաւոր ոյժի մը շնորհիւ գործած չըլլար, այլ պարզապէս շօշափման բնագիտական երեւոյթով մը որուն շնորհիւ այս նիւթերուն կը հաղորդէ իր մաս-նալատուկ իսկութեան մասնկային յատկութիւնները: Ահա այս կերպով գիւրաւ կրնայ մակարերուիլ թէ ինչպէս հանուր գործա-րանաւոր աշխարհը կրցաւ ընձիւղիլ միակ կամ քանի մը նախնական կէտերէ — որքան ալ տկար եղած ըլլան անոնք — առանց կենսային ոյժին օգնութեան:

Զ. — Գիտենք թէ կենսային երեւոյթները կարգ մը քննապի-տակերպային բաղակցութիւններու մէջ միայն յառաջ կուգան. հոն ուր այս բաղակցութիւնները չկան, այս երեւոյթներն ալ հաւասա-րապէս գոյութիւն չունին: Անտարակոյս կրնայ առարկուիլ թէ այս

բաղակցութիւնները գոյութիւն ունին նաեւ մահուանէ վերջն ալ, բայց անոնք այն առեւն բոլորովին տարբեր տարրաբանական կամ բնագիտական վիճակի մը անցնելու վրայ եւ որ աստիճանական եւ զանազաւ մը յառաջ կու գայ եւ ոչ վարկենական: Որովհետեւ նոյն իսկ մահն ալ զոր սխալմամբ իբրեւ կեանքին բացարձակ հակադրութիւնը կը նկատեն՝ անկարող է մէկ հարուածով ոչնչացնել կենսային երեւոյթները: Մարմինէն չեզոքացուած կամ մեկուսացուած դնդերային նեարդը կը կծկուի եւ քղրականութեան ազդեցութեան տակ սիրտը ինքն ալ մարմինէն մեկուսացած եւ անոր հետ ամէն կապակցութենէ զրկուած՝ կրնայ շարունակել իր զարկերը եւ շարժիլ ժամեր եւ օրեր: Մահէն շատ ժամեր վերջ խոշտանգեալներու սրտին վրայ շարժումներ դիտուած են: Արեան գնդիկները կրնան սպաննուիլ, թունաւորուիլ բնածուխի թթուութեամբ փորձի խողովակի մը մէջ, նման մարմնոյ անօթներուն մէջ կատարուածին: Հերային կոճղէզը կը շարունակէ գիտկին վրայ արտածորել իր մասնաւոր արտադրութիւնը եւ յիարդն ալ կը շարունակէ շինել իր շաքարը: Քոլերայէ մահէն վերջ հիւսկէններուն ջերմութիւնը կ'առաւելու փոխանակ պակսելու:

Է. Այս ընդհանուր նկատառումներէն յետոյ երբ մանրամասնութեանց մէջ մտնենք, նախ կը տեսնենք որ ոչ թէ միայն պարզ մարմինները, ինչպէս թթուածինը, ջրածինը, բնածուխը, բորակածինը եւ այլ նաեւ խառն գոյացութիւններն ալ առանց փոփոխելու իրենց բնութիւնը՝ ամէն եղանակաւ կը մտնեն կենսունակ մարմնոց մեջ ներկայացուցած տարրաբանական բաղակցութեանց մէջ: Զուրը, գործարանաւոր էակներ կազմող մասերէն քանակով ամէնէն գլխաւոր եւ մեծը, առանց որուն կենդանական կամ բուսային կեանքը կատարելապէս անկարելի պիտի ըլլար, ջուրը՝ կը թափանցէ, կը լուծէ, կը հոսի ծանրութեան օրէնքներուն համաձայն: Կը շոգիանայ, կը վայրասուի, կը կազմուի գործարանաւորութեան մէջ, կատարելապէս նման արտաքին աշխարհին մէջ կատարուածին: Զուրին լուծուել վիճակի մէջ պարունակած անգործարանաւոր նիւթերը, կրային աղերը կը սուզուին կենդանեաց ոսկորներուն կամ բուսոց հիւսկէններուն մէջ ուր անոնք երեւան կու գան անգործարանաւոր բնութեան մօտ երեւցող կարծր եւ հաստատուն վիճակներով: Օդին թթուածինը որ թոքերուն ներսը մութ գունաւորուած երակային արեան հետ չօչափման մէջ կը գտնուի՝ կազերուն ընդարձակման հասարակ օրէնքին կը հետեւի եւ արեան կուտայ գեղեցիկ կարմրորակ գոյն մը նման այն վիճակին երբ զայն ցնցենք օդ պարունակող ամանի մը մէջ: Արեան պարունակած բնածուխը կ'ալրի այս չօչափման շնորհիւ որ տեղի կ'ունենայ ոչ թէ միայն թոքերուն այլ մարմնոյ ամէն մասերուն եւ հիւսկէններուն մէջ եւ յառաջ կու գայ բնածխական թթու, ճշգրտապէս նման բնածուխ պարու-

նակող ոեւէ մամնոյ մը այրման պարագային: Այսպէս յառաջ կուգայ կենդանական ջերմութեան նշանակելի երեւոյթը որ երբեմն կարծուածին պէս կենսային ոյժին արտադրութիւնը ըլլալէ շատ հեռու: Բացարձակապէս երկւան կուգայ փայտով կամ ածուխով ջեռուցուած հնոցի մը ջերմութեան քնական օրէնքներուն համաձայն: Մէկ խօսքով գործարանի մը դործունէութիւնը միշտ կ'ընկերանայ միեւնոյն օրէնքներուն հպատակող տարրաբանական հակազդեցութիւններով: Թէ այս հակազդեցութիւնները ապրող կազմաւորութեան ներքը կամ դուրսը տեղի ունենան, արդիւնքը միեւնոյնն է: Ստամոքսը շատ իրաւոր կրնայ բաղդատուիլ փունդի (cornue) մը որուն մէջ նիւթեղէնները իրարու հանգիպելով զիրար կը տարրազարդեն կամ իրարու հետ կը բաղակցին տարրաբանական առնչութեան ընդհանուր օրէնքներուն համաձայն: Նոն ներմուծուած թոյն մը կրնայ չեզոքացուիլ մասնաւոր մարմնով մը, իրեն թէ հակազդեցութիւնը դուրսը տեղի ունենար: Գարձեալ նոյն գործարանին մէջ հաստատուած ախտաբեր գոյացութիւն մը կրնայ ոչնչացուիլ եւ չեզոքացուիլ տարրաբանական դեղերով՝ ճիշդ ոեւէ անօթի մը մէջ նմանօրինակ տարրաբանական փորձերու պէս: Սնունդներուն՝ ըստամոքսին եւ աղիքներուն մէջ հանդստի միջոցին կրամ տարրաբանական փոփոխութիւնները մեր օրերուն ճանչցուած են մինչեւ իրենց ամենափոքր մանրամասնութիւնները եւ հասկցուած է թէ անոնք ինչ օրէնքով կը բարեփոխուին մարմնոյ զանազան բաժիններուն հիւսկէնները կազմելու համար: Այսպէս ալ մէկ հիւլէ չի կորսուիր եւ կամ չի փոխակերպուիր ուրիշի մը: Մարսողութիւնը զուտ տարրաբանական գործողութիւն մըն է: Նոյնը կրնայ ըսուիլ նաեւ դեղորէնց համար ալ: մարմնոյ այն մասերուն մէջ ուր միքենական ոյժերը գեր մը չեն խաղար, այն ատեն զուտ տարրաբանական ոյժերը կը փոխանորդեն անոնց: Կենդանային կազմաւորութեան հեղուկներուն մէջ անլուծելի եղող բոլոր դեղերը տարրաբանական ազդեցութեան անմատչելի ըլլալուն հետեւանքով պարտին իրեն կատարելապէս անազդեցիկ համարուիլ:

(Մեղացեալը յաջորդիւ)

Մ. Պ. ԶԷԿԻԿԵԱՆ

Այրի Տիկին Եւա Յ. Կողկողեան, Պրն. Յակոբ Կարապետեան, ինչպէս բոլոր պարագաներն իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որք հաճեցան ներկայ գտնուիլ հանգուցեալ Մանուս. Յարութիւն Կողկողեանի յուղարկաւորութեան հանգէսին, եւ իրենց ցաւակցութիւնն յայտնեցին այս տխուր առթիւ:

Լ Ր Ա Ք Ա Ղ

✱ ձեզմիջի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցիին մէջ Յշատ. Երն գոհարատարան ազմբներ կատարուեցան Կայս Թանկացին տաղ- ջութեան համար: Տաճարը համակ լաւա- զարդուած էր ու երկուս հոծ բազմութիւն մը ներկայ էր ուր կ'ընթարուէին Դա- լառ Ժողովոյ, Տնտես. Խորհրդոյ և այլ ժողովոց անդամներ: Պատարագիչն էր Տ. Յովնաննէս Ա քննչ Մինասեան, որ յա- լարաւ պատարագի իր շուրջն ունենալով քաղաքին և արուարձաններուն բոլոր քանանները զոհարանական մայրանք- ներ կատարեց ու բարեմաղթութիւններ ըրաւ: Կայս Արևշատութեան համար, ներկայից ցնծագին ամէններուն մէջ. Եր- կուշաքմի օր ալ Ազգ. Հիւանդանոցի մատրան մէջ զոհարանական մաղթանք- ներ տեղի ունեցան խառն բազմութեան

մը ներկայութեան: Նոյն օրը յառաւ հր- բախումը: Առաջն Փոխանորդ Տ. Յով- նաննէս Ա քննչ ընկերակցութեամբ Տ. Յովնոր և Տ. Գաբրիէլ քահանան' ըստ և Վանան էֆ. Պարտիզպանեանի ու Յակոբ էֆ. Պալքեմանի. Կոտայտական պաշ- տնատարներ, զանազան հասարակու- թեանց հոգեւոր պետեր, հիւպատոսները, Թարգմանները, Ընկերութեանց Տնօրէննե- րը ևն. Կուսակալ Բարձր Քեամիլ Փաշա սրտագին բարեմաղթութիւններ կատարեց Կայս. Արևշատութեան համար և ներկայը յոտնկայս մատակցեցան սոյն բարեմաղ- թութեանց: Յետոյ Բարձր Կոտակալը սի- րալիք տեսակցութիւն մ'ունեցաւ ներ- կայից հետ, որոց մեծարանքներեղան »
(Բիւզանդիոն — Թիւ 3020)

ՎՐԻՊԱԿ

Մեր վերջին թիւով հրատարակուած Յ. Ալիիարի Քրօնիկին ա- ռաջին երեսին մէջ տպագրական անուշադրութեամբ տեղ մը pour sure տպուած է փոխանակ pour sure, պզտիկ վրիպակ մը զոր ան- շուշտ մեր ընթերցողները իրենք իրենց ուզողած ըլլալու են:

ՆՈՒՒՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՔ

ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԻՄԱՆՈՑԻ (Յաւիտ ամառան)

Յովնաննէս Ներսէսեան 25 քաշ հաց — Պետրոս Նիֆլեան 7 1/2 քաշ հաց — Յակոբ Հիւսիսեան 25 քաշ հաց — Այրի Տիկին Պ. Պարծանքեան 40 քաշ հաց — Յարութիւն Խաւարեան 10 քաշ հաց — Յաղթաման 1 միլլոման, 11 զեղի 2 1/2, 10 ջուրի ու գինիի բաժակ, 1 ջուրի բարձ 1 լաղման և 2 պնակ — Տիկին Մ. Պերկա- մայեան 200 հաւկիթի բխտ — Այրի Տիկին Թ. Առաքելեան 70 զածներ հուկի- թով — Այրի Տիկին Թ. Պարտիզպանեան 1 ոչխար — Տիկին Տիգրան Իփլիքեան 1 ոչխար — Այրի Տիկին Ս. Սփալքեան 40 քաշ բրինձ — Մանու Դաւիթ 20 քան- լըման — Դուկաս Եսայեան 1 քաշ ձուկ — Թր. Էմիլի Ո. Ոսկանեան 4 քաշ պաղ- պաղակ. — Տիկին Վ. Ա. Անտոնեան 6 քաշ պաղպաղակ. — Արտաշէս Անհրոցեան 15 քաշ խաղող. — Յովնաննէս Թաքեան 5 քաշ խաղող. — Տիկին Մ. Ն. Հարենց 53 քաշ խաղող — Այրի Տիկին Երկրաչափ Կազմ Պէյ 22 քաշ խաղող — Այրի Տիկին Վ. Ս. Իփլիքեան 24 ձմերուկ — Այրի Տիկին Կ. Մ. Պարեգեան 50 ձմերուկ — Տիկին Յ. Պալքեման 2 1/2 քաշ հարսալ — Սիմրիսարեան և Ազնուեղեան 3 Թօփ քաղթմ. — Գաւնիկ Պ. Պերկամայեան 6 Թօփ կոպոթ — Դաւիթ Ասատուրեան Պալքեմանցի 1 մէճիտ. — Յարութիւն Եղաժուրեան 1 մէճիտ.

Խմբագիր Տնօրէն Դ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ ✱ Տպագրութիւն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

LA POTENTIA

L. A. P. O. T. E. N. T. I. A.

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱՄՈՒԼՈՒԹԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՌԵՐՍՅՈՒՆԸ ԱՐԲԵՅԱԿԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿՈՎ

ՀՈԼԱՆՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԱԿԻ ՀՍԿՈՂՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

Դրամագրուի 1,000,000 Փրակ

Պակեւս 12,000,000 »

Դրամագրուի կազմութեան նոր և շահաւոր դրութիւն: Խիստ նպաստաւոր պայմաններ: Ամսական Հինգ ֆրանք լիճաբեւի, շատ կարճ ժամկէտէն կամիջոցի մը համար միայն: Ամեն կերպ ապահովութիւն ու երաշխիք: Ընկերութեան պանքաներն են. Պանք ար Ֆրանս, Բրետի Լիօնէ, Բոնիփուար տ'Անքոնթ են:

(Ընդհանուր գործակալ Թուրքիոյ

ՅՆՆԻԿ ԵՒ ԸՆԿ

7 Հիփի հան 7 = 11 Պոլիս

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնը բացարձակապէս ԿԱՆԽԻ Է: Երբեք նկատողութեան չպիտի առնուին առանց բաժանորդագրի ներկայմանն եղած դիմումները: Բաժնեգրի կրօնի դրկուի Սանտորոսթոյ, փ. զրոյ և կամ Եղմատան քուլով 20 հատ 1 դրոշմոյ քուլը 20 դրոշի հաշուով: Կորսուած թերթեր վերստանայ փափաքող պէտք է որ վճարեն անոնց զինք: Հասցէի փոփոխութեան պարագային անհրաժեշտ է երկու դրոշ զրկել: Չհրատարակուած յօդուածք ետ չեն տրուիր, եւ առանց բացառութեան անպատասխանի կ'մնայ այս առթիւ ինչորեւէ զի ն է բացառութիւն: Կ'ընդունուին նաեւ փանուցումներ չափաւոր գիներով:

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնն է.

Թուրքիոյ համար արեւելեան 50 Վեցամսեայ 30 դրոշ

Արսասահմանի » » 12 Փրակ

Թուսաստանի » » 5 քուլայի

ՀԱՏԸ 40 Փարս

Ա. Մամուլ ձեռքէ կ'ծախուի Պոլիս և կեդրոնացիկն ու միակ գործակալն է ԲԵՏ. ԱՐԻՍ ԷՏ. ՖԻՆԱՆՏԵԱՆ Պապ. Եւի. Ճիւլի Օդուր փողոց ք. 20, ԿԸ գտնուի նաև ինչպէս Բերայի Նոյնպէս և բոլոր լրագրագնացներու և ձիավաճառներու մօտ համար 40 փարայի:

Ուղղակի բաժանորդագրուիլ փափաքող պէտք է զիմէն նմարագրութեան:

Հասցէ

م. ماموريان مخدومي - ارمير

آر. د. وليان مامول، غزني، صاحب امتياز ومدير مسئول

Ս. ՄԱՄՈՒՐԻԱՆ ԱՐԻՍ

ՄԱՄՈՒՐԻԱՆ ԲԵՏ

ՍՈՇԻԱԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Հարաբարեթի

Իսթի

M. MAMOURIAN FILS

RÉDACTEUR-PROPRIÉTAIRE

de la Revue Hebdomadaire

« REVELIAN MAMOUL »

Smyrne

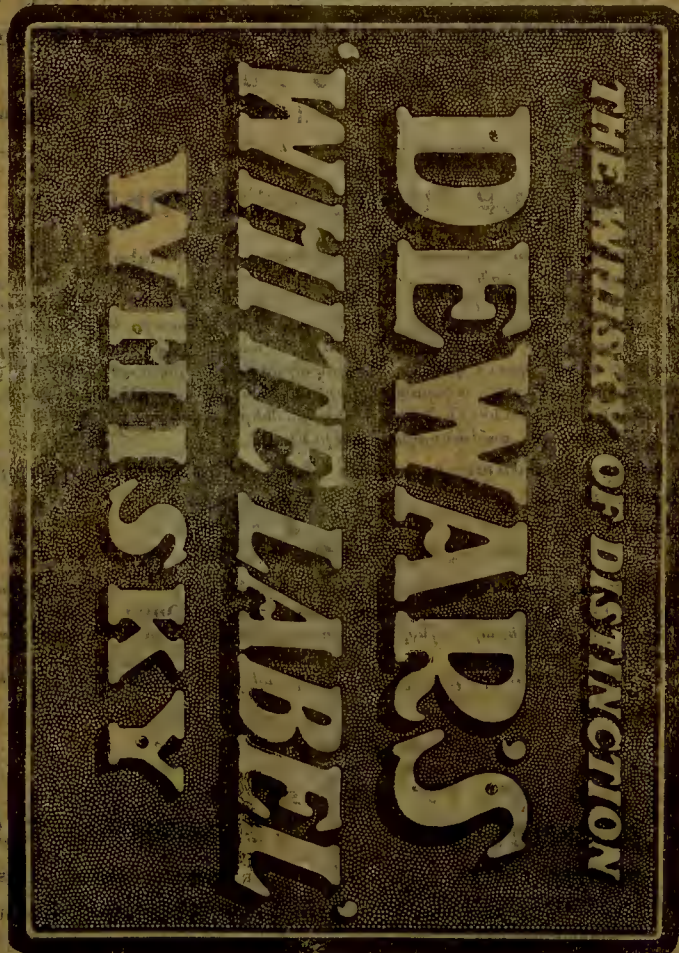
GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENODOULO & C.

ՍԵՐ ՎԱՋԱՌԱՏՈՒՆԵՔ ՔՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂԻ
 Բ. ՔՍԷՆՈՒԴՈՒԼՈՒ ԵՒ ԸՆԴ

Ձեռնայներ, հովանոցներ, հասեղեններ, ճամբարական
 պիտոյքներ, ծովագնացների քրտածիւմներ, սղիւեւապահա-
 մայիներ եւ անորոշ արհեստների արտադրանքներ

ԱՇԽԱՏՈՒՄ
 ԱՇԽԱՏՈՒՄ
 ԱՇԽԱՏՈՒՄ
 ԱՇԽԱՏՈՒՄ

ԱՇԽԱՏՈՒՄ
 ԱՇԽԱՏՈՒՄ
 ԱՇԽԱՏՈՒՄ
 ԱՇԽԱՏՈՒՄ

ԻԶՄԵՐԻ ՆԻ ՇՐՋԱՆԱՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ
 Լ. ԵՒ Լ. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ